

УДК 378.147

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Хіценко Л.І., к. пед. н.,
завідувач кафедри східних мов
Національна академія Служби безпеки України

Статтю присвячено проблемі формування соціокультурної компетентності майбутніх співробітників Служби безпеки України. Робота розкриває алгоритм формування соціокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України. Автор виокремлює етапи формування соціокультурної компетентності. У статті подано методи, що спрямовані на реалізацію методики формування соціокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України з урахуванням специфіки їхньої службової діяльності, технології її формування.

Ключові слова: соціокультурна компетентність (СКК), майбутні співробітники Служби безпеки України, етапи формування, методи та технології формування СКК.

Статья посвящена проблеме формирования социокультурной компетентности будущих сотрудников Службы безопасности Украины. Работа раскрывает алгоритм формирования социокультурной компетентности будущих сотрудников СБ Украины. Автор выделяет этапы формирования социокультурной компетентности. В статье представлены методы, направленные на реализацию методики формирования социокультурной компетентности будущих сотрудников СБ Украины с учетом специфики их служебной деятельности, технологии ее формирования.

Ключевые слова: социокультурная компетентность (СКК), будущие сотрудники Службы безопасности Украины, этапы формирования, методы и технологии формирования СКК.

Khitsenko L.I. THE METHODOLOGY OF FORMING THE SOCIO-CULTURAL COMPETENCE OF THE PROSPECTIVE OFFICERS OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE

The article is devoted to the problem of forming the socio-cultural competence of the prospective officers of the Security Service of Ukraine. The work reveals the algorithm for the formation of the socio-cultural competence of prospective officers of the Security Service of Ukraine. The author identifies the stages of the formation of socio-cultural competence. The article presents methods aimed at the realization of the methodology of the formation of the socio-cultural competence of prospective officers of the Security Service of Ukraine and the technology of its formation, taking into account the specific features of their official activity.

Key words: socio-cultural competence (CCM), upcoming Security Service of Ukraine, stages of formation, methods and technologies of CCM.

Постановка проблеми. Сучасний стан українського суспільства, процеси, що відбуваються у політичному, економічному, культурному та духовному житті нашої країни, спонукають по-новому поглянути на проблеми професійної підготовки співробітників Служби безпеки України (надалі – СБ України). Якість професійної діяльності співробітників СБ України залежить від рівня їхнього професіоналізму, що визначається високою кваліфікацією у професійній сфері, психологічною готовністю до виконання завдань, здатністю вирішувати професійні завдання в умовах іншомовного спілкування з урахуванням національно-культурних, національно-психологічних, національно-ціннісних, релігійних, статусних, вікових, гендерних особливостей іноземців. Оволодіння значеними знаннями і вміннями, навичками використовувати їх становить зміст соціокультурної компетентності (надалі – СКК).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування СКК у процесі професійно орієнтованої мовної підготовки досліджувалась у роботах Н. Білоцерківської, Н. Бобаль, Р. Гришкової, Н. Ішханян, О. Квасник, С. Колової, Ю. Кузьменко, С. Пахотіної, Н. Петрищевої, В. Сафонові та ін. Формуванню соціокультурної компетентності курсантів військових вищих навчальних закладів присвячені праці М. Ванягіної, О. Жежери, Н. Мороз та ін.; слухачів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України – І. Жукевич.

Зазначені дослідження сприяють систематизації наукової інформації щодо СКК, проте проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України з урахуванням специфіки їхньої службової діяльності розглянуті недостатньо.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні методики формування соціокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ефективного формування СКК майбутніх співробітників СБ України необхідна розробка методики формування СКК у контексті їхньої майбутньої професійної діяльності.

Термін «методика» походить від грецького слова *methodike*, що означає сукупність методів [5]. Філософська енциклопедія надає таке трактування: методика – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, що призводить до заздалегідь визначеного результату. У науковому пізнанні методика відіграє важливу роль в емпіричному дослідженні. На відміну від «методу», до завдань методики не належить теоретичне обґрунтування отриманого результату, вона концентрується на технічному аспекті експерименту, на регламентації дій дослідника. Методична коректність дослідження забезпечує відтвореність результату дослідження, можливість його контролю і перевірки [2].

Проведений аналіз робіт із проблеми методики формування СКК дозволив зробити висновок, що нині успішно функціонують різні методики формування СКК, що постійно розвиваються, удосконалюються і збагачуються результатами наукових досліджень та педагогічного досвіду.

Професійно орієнтоване навчання іноземній мові у системі СБ України передбачає розробку професійно орієнтованої методики формування СКК майбутніх співробітників СБ України. Передбачуваний результат такої методики повинен бути виражений формуванням комплексу знань, умінь та навичок із певними професійними ознаками.

Розроблена методика формування СКК покликана надати допомогу у підготовці майбутніх співробітників СБ України до сприйняття, засвоєння та використання соціокультурно орієнтованого матеріалу, необхідного для професійної іншомовної комунікації – одного з найважливіших компонентів їхньої майбутньої професійної діяльності іноземною мовою. Предметом її дослідження є вивчення основних закономірностей процесу формування СКК майбутніх співробітників СБ України в умовах вищого навчального закладу СБ України. Коло завдань, що вирішуються методикою, досить широке:

наукове обґрунтування програмних вимог до рівня розвитку СКК;

визначення змісту фактичного матеріалу для підготовки майбутніх співробітників СБ України до засвоєння соціокультурного матеріалу з урахуванням професійної спрямованості;

удосконалення змісту програм навчальних дисциплін з іноземних мов з урахуван-

ням проблеми формування СКК майбутніх співробітників СБ України;

розробка та впровадження в освітній процес ефективних дидактичних засобів, методів, прийомів і різноманітних форм організації освітнього процесу, що сприяють розвитку СКК майбутніх співробітників СБ України;

реалізація поступовості у формуванні соціокультурних уявлень і відповідних понять.

Загальне завдання методики – це дослідження і розробка практичних основ формування СКК майбутніх співробітників СБ України. Алгоритм формування соціокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України включає п'ять кроків:

1) створення автентичного соціокультурного простору;

2) осмислення професійного соціокультурного досвіду представників спецслужб країни, мова якої вивчається;

3) розвиток умінь аналізувати й зіставляти професійно значущі зразки соціокультурної та мовної поведінки в рідній та іноземній мовах у ситуаціях, типових для сфери забезпечення державної безпеки;

4) інтеграція досвіду соціокультурної та мовної поведінки рідною й іноземною мовами;

5) інтеграція соціокультурного та мовного досвіду спілкування на рідній та іноземній мовах із метою вирішення професійних комунікативних завдань у сфері забезпечення державної безпеки.

Методика формування СКК майбутніх співробітників СБ України передбачає низку етапів: діагностичний, навчальний, діяльнісний та рефлексивний. Діагностичний етап має на меті виявлення рівня сформованості СКК майбутніх співробітників СБ України. Цей етап охоплює первинну й поглиблену діагностику. Під час первинної діагностики увага звертається на рівень наявної на цей момент СКК. Виявлення соціокультурної грамотності майбутніх співробітників СБ України проводиться за допомогою таких методів діагностики: спостереження, бесіда, опитування, дискусія. На етапі поглибленого вивчення використовуються країнознавчі, лінгвокраїнознавчі тести, які дозволяють отримати інформацію про рівень наявних у майбутніх співробітників СБ України соціокультурних знань.

Таким чином, завдяки цьому етапу викладач отримує первинні уявлення про потенціал майбутніх співробітників СБ України, має можливість визначити шляхи і зміст формування СКК. Другий етап – навчальний, він має на меті озброєння майбутніх співробітників СБ України соціокультурними знаннями, уявленнями. Третій етап – ді-

яльнісний, він спрямований на оволодіння майбутніми співробітниками СБ України соціокультурними вміннями та навичками. Четвертий етап – рефлексія. На цьому етапі відбувається сприйняття загальнолюдських цінностей, етичних і моральних норм поведінки, осмислене ставлення до інформації, розуміння, толерантність, ціннісне ставлення до культури, рефлексія, орієнтування у різних видах культур і цивілізацій, властивих їм комунікативних нормах спілкування. На цьому етапі майбутні співробітники СБ України здатні адекватно інтерпретувати явища й факти іншомовної культури та вибирати стратегії взаємодії під час вирішення особистісно і професійно значущих завдань та проблем у різних типах професійного іншомовного спілкування.

Основними елементами будь-якої методики є мета, зміст, методи, засоби, форми організації роботи, прийоми. Всі вони тісно пов'язані між собою та взаємозумовлюють одне одного.

Провідним і визначальним елементом серед них є мета, що полягає у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України. Відповідно, повноцінна професійна і професійно-ділова діяльність іноземною мовою передбачає володіння соціокультурними знаннями та вміннями, а також навичками оперувати ними у ході професійного говоріння, письма, слухання і читання.

Для реалізації методики формування СКК обрано методи, спрямовані на забезпечення підготовки та самореалізації майбутніх співробітників СБ України в умовах полікультурного соціуму й міжкультурної комунікації.

Комунікативний метод орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування.

Метод дискусії (круглий стіл; дебати; судове засідання, що імітує судовий розгляд; групова дискусія; техніка акваріума; мозковий штурм; рольові та ділові ігри) забезпечує розвиток спонтанної мови майбутніх співробітників СБ України. Завдяки методу дискусії вони набувають важливе у сфері спілкування вміння – контролювати свою мову з погляду відповідності мови висловлювання та його змісту, вміння чути себе і піддавати самокорекції внутрішній зміст та мовне оформлення власної мови – це один із найбільш цінних результатів дискусійних обговорень [1, с. 91], що також є необхідною якістю майбутнього співробітника СБ України. *Лінгвосоціокультурний метод* дозволяє не тільки поглибити розуміння мов-

них явищ та особливостей, а й розширити кругозір, встановити міждисциплінарні зв'язки з іншими предметами соціально-гуманітарного та професійного циклів.

Завдяки *діяльнісному методу* майбутні співробітники СБ України не отримують знання у готовому вигляді, а добувають їх самостійно в ході власної навчально-пізнавальної діяльності. Діяльнісний метод широко застосовується під час роботи з лінгвокраїнознавчим текстом: пошук соціокультурної інформації, фонової, конотативної і безеквівалентної лексики, інтерпретація, коментування тексту тощо. Реалізація діяльнісного методу на заняттях з іноземної мови дозволяє підвищити якість соціокультурного навчання, усвідомити естетичні цінності іноземної та рідної мов, прищепити шанобливе ставлення до рідної та іноземної мов, прагнути до мовного самовдосконалення з урахуванням національної специфіки, формувати комунікативні, мовні, мовознавчі та культурознавчі компетентності, формувати достатній обсяг соціокультурно маркованої лексики, застосовувати набуті соціокультурні знання, уміння та навички у повсякденному та професійному житті.

Використання *методу діалогу культур і цивілізацій* сприяє розвитку загальнопланетарного мислення, таких якостей, як культурна неупередженість, готовність до спілкування в іншому культурному середовищі, мовний та міжкультурний такт. Діалог культур реалізується через міжкультурний компонент іноземної мови, що створює найкращі умови для виховання у майбутніх співробітників СБ України не лише визнання розбіжностей у своїй і чужій культурах та поважного ставлення до них, а й допомагає розбудити почуття гордості за свою країну, народ, культуру. Міжкультурний компонент іноземної мови сприяє формуванню у майбутніх співробітників СБ України уявлення про діалог культур як про єдину можливу в сучасних полікультурних спільнотах філософію існування, яка відрізняється етнічною, расовою, соціальною та релігійною толерантністю й емпатією до представників інших культур.

Суть інтерактивного методу полягає у тому, що навчання відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії усіх учасників процесу. Відбувається колективне, групове, індивідуальне навчання у співпраці, коли викладач та об'єкти навчання є рівноправними суб'єктами навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих і професійних ситуацій, використання рольових та ділових ігор, створення проблемних ситуа-

цій. Завдяки інтерактивному методу відбувається занурення майбутніх співробітників СБ України у ділове спілкування. Під час інтерактивного навчання вони вчать демократичному спілкуванню з іншими людьми, конструктивному мисленню, продуманим рішенням.

Метод домінування проблемних завдань культурознавчого характеру базується на використанні серії поступово ускладнених пізнавально-пошукових завдань, серед яких вирізняються завдання, спрямовані на збір, інтерпретацію й узагальнення соціокультурної інформації. Використання методу домінування проблемних завдань культурознавчого характеру забезпечує можливість орієнтуватись у соціокультурних маркерах автентичного іншомовного середовища, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і способи їх усунення, пізнавати країну, мова якої вивчається, та її народ. Базою для соціокультурної освіти засобами іноземної мови є лінгвокраїнознавство.

Використання *методу культурної варіативності та культурної рефлексії* допомагає вирішити такі методичні питання:

1) розвиток неупередженого сприйняття навколишнього полікультурного світу, навичок аналізу, класифікації, систематизації, групування культурознавчого матеріалу, навичок опису рідної культури;

2) комплексна білінгвальна й полікультурна освіта майбутніх співробітників СБ України за допомогою рідної та іноземної мов;

3) формування уявлень про культурну спільноту країни, мова якої вивчається, навичок міжкультурного спілкування, а також соціокультурних стратегій, що дозволяють долати неминучі інформаційні прогалини чи конфлікти під час контакту з незнайомою та незвичною іншофоновою культурою;

4) навчання технологіям захисту від культурної дискримінації, агресії, вандалізму;

5) створення умов для культурної творчості.

Метод проектів дозволяє вирішувати завдання розвитку творчих можливостей майбутніх співробітників СБ України для вирішення тієї чи іншої проблеми в результаті самостійних дій з обов'язковою презентацією цих результатів. Як педагогічна технологія метод проектів «передбачає сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за самою своєю суттю» [4]. Використання методу проектів дозволяє майбутнім співробітникам СБ України використовувати іноземну мову як засіб пізнання, спосіб вираження власних

думок, сприйняття і осмислення думок та дій інших учасників комунікації. Це найбільш дієвий спосіб переключити увагу з форми висловлювання на пізнання навколишнього світу засобами іноземної мови, розширюючи тим самим сферу дії соціокультурної компетентності [3, с. 11].

Безперечно, ідеальним засобом формування СКК майбутніх співробітників СБ України є вивчення іноземної мови, перебуваючи безпосередньо в країні, мова якої вивчається. Однак цей метод не завжди є доступним. На нашу думку, найбільш оптимальним і доступним засобом вивчення мови в умовах, коли навчальні заклади СБ України належать до категорії «закритих», є відтворення мовного та культурного простору на заняттях з іноземної мови, використовуючи автентичні текстові, відео- та аудіоматеріали різної тематики. Зміст автентичних матеріалів спрямовано на відтворення адекватної картини країни, мова якої вивчається, на подолання хибних стереотипів щодо національного менталітету народу, тому особливу увагу приділяємо використанню *методу автентичності*, що є методичною домінантою методики, оскільки його застосування дозволяє створити необхідне для оволодіння соціокультурною компетентністю автентичне мовне середовище. Автентичні іншомовні матеріали є водночас повідомленням і сукупністю мовних форм, майбутній співробітник СБ України одночасно навчається сприймати інформацію і дізнатись, завдяки яким мовним формам цей процес відбувається.

Розвиток соціокультурної компетентності з використанням автентичних матеріалів може відбуватися більш ефективно за умови розробки комплексу вправ та завдань до матеріалів соціокультурного наповнення, що спрямовані на розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності; формування понятійного апарату; розвиток творчості, ініціативності; розширення спектра соціокультурних знань, умінь і навичок, пов'язаних із країною, мова якої вивчається, у порівнянні з рідною країною; усвідомлення та прояву себе як рівноправного й повноцінного учасника – суб'єкта діалогу культур.

Особливу роль у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх співробітників СБ України відіграє використання інформаційно-комунікаційних (ІКТ) та мультимедійних технологій. ІКТ забезпечують високу інформаційну ємність матеріалу, підвищують мотивацію майбутніх співробітників СБ України, стимулюють їхню пізнавальну активність, дозволяють імітувати мовне середовище. Джерелом автентичних

текстових та аудіо/відеоматеріалів можуть бути інтернет-ресурси.

Використання інформаційних технологій як засобу формування СКК у системі СБ України здійснюється за допомогою оснащення мультимедійної лінгвістичної лабораторії (МЛЛ) "SNetClass" інтерактивними дошками SmartBoard. Оформлення МЛЛ відповідно до національного колориту країн сприяє зануренню курсантів в іншомовне середовище, культуру, символіку, історію, що дозволяє викладачу демонструвати соціокультурний матеріал із найбільш яскравого та важливого боку. Мультимедійні продукти створюють умови для реального мовного середовища, на базі якого формується соціокультурна компетентність і, як наслідок, потреба до спілкування іноземною мовою.

Висновки з проведеного дослідження. Розроблена методика формування СКК майбутніх співробітників СБ України спрямована на створення автентичного середовища та спирається на комплекс вправ і комунікативних завдань на основі автентичних

текстових й аудіо/відеоматеріалів. Перспективи подальшого дослідження окресленої проблеми полягають у розробці методичних рекомендацій щодо формування соціокультурної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук М.А. Интенсивное обучение иностранным языкам в контексте проблемы гуманитаризации образования / М.А. Ковальчук // Интенсивное обучение иностранным языкам сегодня. – М. : НОУ «Школа Китайгородской», 1997. – Ч. 1. – 112 с.
2. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://enc-dic.com/enc_philosophy/Methodika-8370.html.
3. Палаева Л.И. Использование метода проектов на среднем этапе обучения иностранным языкам в общеобразовательной школе: на материале английского языка : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения иностранным языкам» / Л.И. Палаева. – М., 2005. – 20 с.
4. Полат Е.С. Метод проектов на уроке иностранного языка / Е.С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2. – С. 3–10.
5. Энциклопедия социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovarionline.ru/>